

Urfolksperspektiver i samtaleterapi – en modell for behandleren

Laila Blindseth

Barne- og familieetaten, Oslo kommune

urfolksperspektiver@gmail.com

Sivkersok Cloos Olsen

Tromsø familievernkontor

Forfatterne har fylt ut interessekonfliktskjema og oppgir ingen interessekonflikter. Forfatterne var ansatt ved Alternativ til Vold (ATV) i Tromsø da de skrev artikkelen.

Kompetanse på urfolksperspektiver kan bidra til forsoning, og gi personer med urfolksbakgrunn en opplevelse av plass og trygghet i terapirommet.

Sannhets- og forsoningskommisjonen peker på at fornorskingspolitikken har ført til omfattende diskriminering og marginalisering av samer, kvener og skogfinner – særlig knyttet til språk, kultur og identitet. Rapporten understreker behovet for mer forskning og formidling for å fremme forsoning (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023). Sametinget påpeker at forsoning, i likhet med fornorskningen, må være altomfattende og ta hensyn til asymmetriske maktforhold (Sametinget, 2024). Vi ønsker derfor å rette blikket mot psykologenes rolle i forsoningsarbeidet og ser nærmere på: «Hva kan være forsoning i en individualterapeutisk kontekst?»

Den kliniske konteksten for utviklingsarbeidet vi beskriver i teksten, er samtalebehandling i fagfeltet vold i nære relasjoner ved Stiftelsen Alternativ til Vold (ATV) i Tromsø. ATV tilbyr voldsbehandling til voksne som utøver vold i nære relasjoner, og til deres familier. Utover arbeidet med å hjelpe den enkelte med sin voldsproblematikk er ATV også et kompetansesenter om vold i nære relasjoner, som gjennom kunnskapsutvikling og fagformidling arbeider for å bekjempe vold som samfunnsproblem.

Vold er et samfunnsproblem også i Sápmi. Bakgrunnen for å bekjempe problematikken er temarapporten «Vold og overgrep i samiske samfunn», der Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter fremhever at samiske personer er mer utsatt for vold enn den øvrige befolkningen i Norge (NIM, 2018, s. 6). Undersøkelser som intervjuer fagpersoner, peker på at mennesker med samisk bakgrunn som lever med vold i nære relasjoner, kan oppleve større barrierer mot å oppsøke det offentlige hjelpeapparatet (Øverli et al., 2017; Bergman et al., 2025). Ut fra dette bakteppet fikk ATV i 2019 et oppdrag fra Barne- og familiedepartementet (BFD) om å tilby likeverdige tjenester til den samiske befolkningen i Norge. ATV valgte da å ramme inn oppdraget i et prosjektarbeid med midler fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Ettersom vi var to ansatte med urfolksbakgrunn ved ATV's kontor i Tromsø, fikk vi en særskilt rolle for det faglige innholdet i oppdraget om å tilby likeverdig voldsbehandling til den samiske befolkningen.

Vi er to psykologspesialister med hver vår urfolksbakgrunn – én norsk/svensk same og én inuk fra Kalaallit Nunaat (Grønland). Vi befinner oss dermed i et krysningsfelt mellom voldstematikk og urfolkstematikk, men også i et krysningsfelt mellom to urfolk, noe som har preget vårt arbeid på

grunnleggende måter. Det første som møtte oss, var at vi som selv er urfolk, opplevde å bli tildelt ekspertroller og dermed også en definisjonsmakt over våre respektive folk og kulturer. Vi kjente på forventninger om at vår oppgave var å bidra til mer kunnskap om samisk kultur for derigjennom å sikre likeverdige tilbud til den samiske befolkningen. Dette opplevde vi som en overforenkling av en stor og kompleks oppgave. På tross av personlig kjennskap til egen kultur og folk ble vi sittende med spørsmål som: Hvem har definisjonsmakt over hva som er samisk kultur, og hva som er viktig og relevant for urfolket i Norge i en terapeutisk kontekst? Hvordan skal vi sikre at vår faglige inkludering av urfolk når bredden i den samiske befolkningen? Ut fra disse spørsmålene igangsatte vi et fagutviklingsarbeid med målsetting om å bedre forstå hvordan vi som psykologer skal ivareta klienter med urfolksbakgrunn i terapi.

I artikkelen ønsker vi å dele våre tanker og argumentere for at terapeututvikling er en forutsetning for å gi likeverdige tilbud og for at terapirommet kan bli en viktig arena for forsoning. Selv om utviklingsarbeidet utspringer fra voldsbehandling, mener vi at det faglige innholdet er relevant for annen terapi og delvis også for andre undertrykte minoriteter.

Urfolksperspektiver

Urfolk blir ofte omtalt og beskrevet som gruppe. I fagutviklingsarbeidet ble det sentralt for oss å gå bort fra overordnede beskrivelser av kultur, og over i et søkelys på det opplevde perspektivet knyttet til det å ha en urfolksbakgrunn. Det ledet til at vi begynte å bruke begrepet *urfolksperspektiver*. Et urfolksperspektiv i et terapirom ser vi som et subjektivt ståsted med all sin kompleksitet. I det å ha et urfolksperspektiv ligger opplevelser av hvordan det er å være et urfolk, hvordan egen urfolksverden ser ut, hvordan tilhørigheten til og kontakten med eget folk oppleves, hvordan en selv er påvirket av plassen som eget folk har i samfunnet, og hvordan en opplever å bli møtt med sin urfolksbakgrunn. Samtidig kan urfolk også ha sterke opplevelser av gruppetilhørighet, og speile seg i hverandres opplevelser på tvers av urfolkskulturer og verdensdeler.

Strukturell vold som felles erfaring

Vi tenker at den strukturelle konteksten er viktig i voldsarbeid generelt, men særlig viktig i møte med urfolk. Strukturell vold er et begrep som er sentralt å forstå i klinisk arbeid med urfolk, og vi jobber ut fra en påstand om at strukturell vold angår alt urfolk. Det er felles for urfolk verden over at folket som gruppe har gjennomlevd strukturell vold fra landets myndigheter, og at folket fremdeles lever med pågående strukturell vold, konsekvenser av strukturell vold, lavere status eller med usynliggjøring i sine hjemland. Felles er også at urfolk har hatt en annen kultur og levesett enn majoritetssamfunnet, men der kultur på individuelt nivå i nåtid kan ha svært ulike uttrykk og betydning for den enkelte. Begrepet strukturell vold er fra den norske sosiologen Johan Galtung, som brukte det første gang i 1969 (Galtung, 1969). Han skiller mellom individuell og strukturell vold – sistnevnte oppstår når ulik tilgang til makt begrenser livsmuligheter basert på gruppetilhørighet. Selv om volden er strukturell, fritar det ikke individet for ansvar, da strukturene bygger på samfunnets handlinger og holdninger. Rasistisk vold og dominans kan både være individuelle handlinger og samtidig et uttrykk for strukturell vold. Ikke alle urfolk opplever seg direkte utsatt for strukturell vold, men alle lever med konsekvensene av historisk og pågående strukturell vold.

Mer enn kompetanse på kultur

Det pågår viktig arbeid for å sikre likeverdige tjenester for den samiske befolkningen, blant annet gjennom forskning, handlingsplaner og innsats for å redusere barrierer i helsetjenesten (Øverli et al., 2017; Bergman et al., 2025). Flere tiltak har særlig vektlagt språkkompetanse og økt kulturkompetanse blant hjelpere (Øverli et al., 2017; Hansen & Skaar, 2021; Silviken & Berntsen, 2022; Bersvendsen & Saus, 2023).

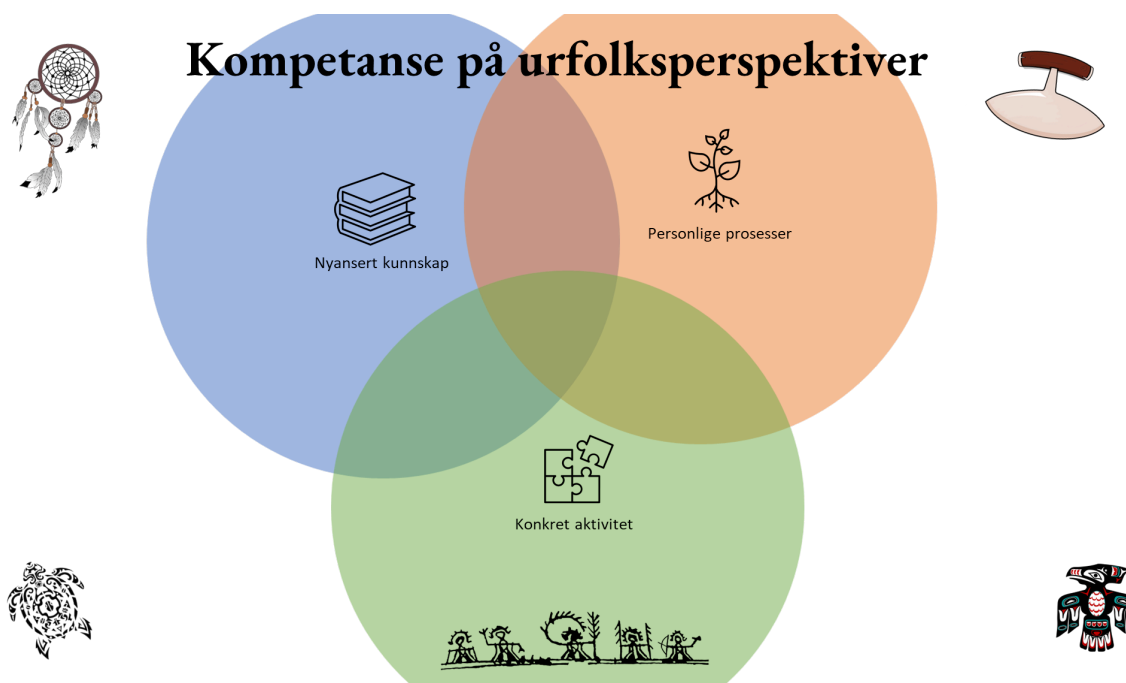
I vårt fagutviklingsarbeid har kulturkunnskap spilt en liten rolle. Som urfolk fra ulike kulturer har vi likevel gjenkjent hverandres erfaringer som urfolk – noe vi også har sett i møte med andre urfolk globalt. Det viser at urfolksperspektiver handler om mer enn kultur og språk; det handler også om erfaringer med undertrykking og strukturell vold, og om det å leve med konsekvensene av strukturell vold i et samfunn der folket er lite synlig. Utsatthet for strukturell vold og undertrykking er *ikke* en del av kulturene til urfolk, men er likevel en sentral del av livsbetingelsene og noe som preger opplevelsen av å ha en urfolksbakgrunn.

Underveis har det blitt tydelig for oss at den individualterapeutiske konteksten trenger særskilt oppmerksomhet på forsoning for å sikre likeverdige behandlinger. Grunnen er at den individualterapeutiske konteksten handler om det spesifikke møtet mellom urfolksklient og terapeut, på en arena der terapeuten innehar en enorm makt til å definere og vurdere klientens strev, samtidig som terapeuten også innehar det overordnede ansvaret for relasjonen og rammene for klientens terapeutiske prosess. Dette er også relevant for terapeuter med urfolksbakgrunn, da vi også trenger å utvide forståelsen av bredden i urfolksperspektiver og ta inn over oss maktforskjeller innad i et urfolk. Terapeuter med urfolksbakgrunn kan for eksempel gå i fallgruver av å ugyldiggjøre eget perspektiv eller utøve definisjonsmakt over klientens identitet.

En arbeidsmodell for terapeuten

I fagutviklingsarbeidet vårt med å ivareta urfolk i samtaleterapi har vi utviklet et refleksjonsfremmende verktøy som er utformet for å gjøre den komplekse tematikken mer oversiktlig og lettere å navigere i. Modellen er ikke ment for bruk i direkte kontakt med klienten, men brukes av terapeuten på egen hånd eller i felles refleksjon med kolleger. Den er relevant for både majoritets- og urfolksterapeuter, og målsettingen er at terapeuten skal få bedre forutsetninger for å ivareta urfolksklienter i terapi – uavhengig av deres kulturelle uttrykk. Modellen kan brukes av terapeuter som ønsker å øke kompetanse på urfolksperspektiver, eller som ønsker å være en kongruent terapeut i kontakten med urfolksklienter.

Modell for kompetanse på urfolksperspektiver

Modellen for kompetanse på urfolksperspektiver består av tre gjensidig påvirkende deler: nyansert kunnskap, personlige prosesser og konkret aktivitet som oppsummert kan sies å bestå av en forståelsesdel, en opplevelsedel og en handlende del. Modellen vektlegger at kompetanseutvikling krever at terapeuten forholder seg aktivt til alle tre deler, og at prosessen ikke nødvendigvis starter med kunnskapsinnhenting.

For bruk av modellen kan man ta for seg et bestemt tema og se temaet i lys av hver av delene i modellen. Temaene kunne for eksempel være: kultur (generelt) i et terapirom, majoritetsperspektiver i møte med urfolk eller ivaretagelse av urfolk ved et gitt hjelpetilbud. Vi vil i det følgende eksemplifisere modellen med utgangspunkt i temaet *strukturell vold*, og se det i lys av de ulike delene i modellen.

Nyansert kunnskap

Nyansert kunnskap handler om å tilegne seg kunnskap om urfolksperspektiver, men også å utvide forståelsen gjennom refleksjon slik at nyansene kommer frem. I en samtaleterapeutisk kontekst med klienter som tilhører en kultur og et folk som er forsøkt utryddet og assimilert, blir det viktig at vi terapeuter er bevisste på hvordan vi forvalter kunnskap om nettopp dette folket. Urfolk er ikke en homogen gruppe. Kunnskap som deles om urfolk, må derfor være nyansert. Det som beskriver en hel gruppe, gjelder ikke nødvendigvis for den enkelte.

Vi opplever at kulturkompetanse ofte vektlegger hvordan kulturen divergerer fra majoritetskulturen. En slik tilnærming kan bidra til at det er annerledesheten og graden av annerledeshet som blir det avgjørende for om terapeuten gyldiggjør klienten som urfolk. Etter vår mening er det derfor svært viktig å være bevisst skillet mellom kunnskap basert på overordnede

beskrivelser av kultur og kunnskap om hvordan enkeltpersoner selv opplever sin tilhørighet, og å være bevisst hvordan den aktuelle kunnskapen gjør seg relevant i en konkret terapeutisk kontekst.

Gruppebeskrivelser kan, selv om det er utilsiktet og med gode intensjoner, bidra til en objektivering og til å skape avstand mellom terapeut og klient, eller bidra til å ugyldiggjøre urfolksperspektiver som ikke gjenkjennes i gruppebeskrivelsene. Nyansert kunnskap om en folkegruppe mener vi er kontekstavhengig: Kulturkompetansen til en turistguide og en samtaleterapeut må se forskjellig ut. Turistguiden forholder seg til det objektive, mens terapeuten trenger kompetanse på det subjektive ved å tilhøre den gitte gruppen.

Når det gjelder å tilegne seg *nyansert kunnskap* om strukturell vold mot urfolk, trenger terapeuten å utvide sin forståelse av urfolkets perspektiver gjennom å reflektere over hva strukturell vold innebærer både på gruppenivå og på individuelt nivå. Altså trenger man både kunnskap om hvordan strukturell vold påvirker konteksten til urfolket, som konsekvensene for samfunn og samhold, språk som dør, og primærnæringer som trues. Men man trenger også kunnskap om hvordan strukturell vold rammer menneskene på individuelt nivå, altså det opplevde nivået og de psykologiske og relasjonelle konsekvensene av strukturell vold.

Den historiske strukturelle volden mot den samiske befolkningen, altså assimileringspolitikken, handlingene som ble utført for å gjennomføre den, og den videre usynligheten av det samiske i Norge har ikke alene rammet den samiske befolkningen, men også den norske majoritetsbefolkningen. Handlinger begått av majoritetsbefolkningens forfedre påvirket verdier i samfunnet, og en av konsekvensene som dette har for majoritetsbefolkningen i dag, er mangel på nyansert kunnskap om urfolksperspektiver (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 24 og 632). Mangel på nyansert kunnskap kan også føre til ignoranse, fordommer og holdninger som er mer eller mindre synlige, mer eller mindre bevisste, og som bidrar inn i den nåværende strukturelle volden mot urfolk. Tilhørighet til et folk (majoritetsbefolkningen) som har utøvd slik undertrykking, kan også medføre usikkerhet, ubehag eller at man ikke vil ta inn over seg sin egen posisjon, da dette er handlinger som man ikke er personlig ansvarlig for. Dette bringer oss over i neste del av modellen, som omhandler personlige prosesser.

Personlige prosesser

«One enters a room and history follows; one enters a room and history precedes. History is already seated in the chair in the empty room when one arrives», skriver Dionne Brand (2021).

Å jobbe med temaer knyttet til urfolk skiller seg fra andre fagfelt fordi det ikke er et nøytralt tema – verken for fagpersoner med eller uten urfolksbakgrunn. I stedet for å starte med kunnskapssøking, som i andre fagfelt, har vi i vår kliniske praksis begynt med introspeksjon og refleksjon over egne prosesser.

Personlig prosess refererer til at arbeid med temaer som omhandler urfolk, berører personlig. Terapeuten vil her øke sin kompetanse på urfolksperspektiver gjennom å gi plass til å utforske egen posisjon overfor urfolket og hva tematikken gjør med en selv som terapeut. Vi ser det som en nødvendighet at den enkelte terapeuten, uansett tilhørighet, tilegner seg ny kunnskap og vender blikket innover og reflekterer over egen kultur og hvilken maktposisjon terapeuten har muligheten for å disponere over. Terapeutens egen kultur og maktdisposisjon vil, enten terapeuten vil eller ikke, være til stede i terapirommet. Vi ønsker at vi som fagpersoner blir bevisste og undrende på *om* og *hvordan* denne maktposisjonen kan ha betydning i terapirommet og for den terapeutiske alliansen/ relasjonen. Ut fra modellen tenker vi at det er viktig at man er seg bevisst om hva temaet aktiverer hos

en selv, og hvem man selv blir i møte med klienter med urfolksbakgrunn. De personlige prosessene som tematikken setter i gang hos den enkelte terapeuten, har en stor nytteverdi i det å utvide forståelse for urfolksperspektiver. Personlige prosesser knyttet til urfolksperspektiver handler både om kulturell identitet, kulturell bevissthet og om bevissthet om egne maktdisposisjoner. På grunn av interne maktforskjeller innad i et urfolk er bevissthet om egne maktdisposisjoner også viktig for terapeuter som selv har urfolksbakgrunn.

Ubehag for «koloniherren»

Når vi snakker om en nødvendighet av å bli bevisst sin egen tilhørighet og sin kulturelle identitet, så handler det om å se seg selv utenfra, men enda lenger utenfra enn det vi vanligvis gjør når vi forsøker å ha selvinnsett i møte med andre mennesker. Det handler om å se sin egen kultur og tilhørighet til folket som man selv representerer, kanskje også til tross for manglende opplevelse av å tilhøre et folk. I vårt arbeid med å utvide forståelsen for urfolksperspektiver har vi også utvidet vår forståelse av perspektiver fra majoritetsbefolkningen. Gjennom det har vi sett at flere som tilhører majoritetsbefolkningen, mangler en klar opplevelse av kulturell identitet og av å tilhøre et folk, og at det for mange er en fremmed tanke at andre likevel kan oppfatte en som en representant for et folk. En annen erfaring er at når vi tematiserer maktdisposisjoner med terapeuter som tilhører majoritetsbefolkningen, så kan det vekke ubehag og følelser av å være «koloniherre», noe man ikke ønsker å identifisere seg med. Slikt ubehag kan være vanskelig å romme, samtidig som vi har erfart at slike følelser kan være en viktig del i utviklingen av kompetanse på urfolksperspektiver.

I et samfunn med historisk strukturell vold og pågående strukturell vold mot landets urfolk mener vi at vi som terapeuter er forpliktet til å forholde oss til maktubalansen ved å vende blikket mot oss selv. Utøver vi på noen måte en holdning som er dominerende uten at vi har intensjoner om det? Stiller vi spørsmål på måter som kan oppfattes nedlatende, eksotifiserende eller evaluerende? Er det slik at relasjonen mellom terapeut og klient påvirkes mer av ulikheter i maktdisposisjoner enn av kulturelle ulikheter?

Konkret aktivitet

Ettersom nyansert kunnskap og det å være introspektiv ikke er tilstrekkelig for å utvikle kompetanse på urfolksperspektiver, trenger terapeuten også å forholde seg praktisk/handlende til temaer om urfolk. Det å forholde seg til urfolksperspektiver eller temaer om urfolk helt konkret ved egne handlinger tenker vi er en viktig del av det å tilegne seg kompetanse på urfolksperspektiver.

Hensikten med den konkrete aktiviteten er at terapeuten forholder seg handlende til tematikken, noe som både bidrar til å fasilitere økt kompetanse på urfolksperspektiver, og det bidrar til at den nyanserte kunnskapen og introspeksjonen kan få en betydning i praksis. For hvilken betydning får den nyanserte kunnskapen i terapirommet? Hvordan merker klienten at terapeuten har kompetanse på urfolksperspektiver? Hvordan kan kompetanse på strukturell vold, maktdisposisjoner og usynlighet av det samiske få en betydning i terapirommet?

I vår terapeutiske kontekst ved ATV Tromsø begynte vi å spørre alle klienter om de har urfolksbakgrunn, som en del av kartleggingssamtalen. I tillegg har vi samiske elementer i interiøret på kontorene, som gjør det samiske synlig, og som også kan gi klienten en naturlig inngang til å tematisere egen urfolksbakgrunn. Vi har også begynt å omtale begrepet strukturell vold i kontakt med klientene når vi tematiserer vold og ulike voldsformer som man kan oppleve i samfunnet.

Gjennom våre egne prosesser for å utvikle kompetanse på urfolksperspektiver har vi blitt mer sensitive til å lytte etter markører for urfolksperspektiver og/eller strukturell vold i klientens fortellinger. Vi har erfart at lyttingen er noe som trenger øvelse. For hva kan være markører for strukturell vold eller urfolksperspektiver? For eksempel kan markører være beskrivelser av diskriminering på bakgrunn av tilhørighet, fortellinger om skolegang på internat, eller beskrivelser av mistet språk eller kultur. Markører kan også være mer subtile måter å bemerke eller innlede samtaler om urfolksbakgrunn på. I tillegg til å fange opp markører må terapeuten også respondere på måter som åpner for tematikken. De erfaringer vi har gjort, er at det ikke alltid er åpenbart hvordan terapeuten fikk til å tematisere strukturell vold eller urfolksbakgrunn med klienten. Vi har derfor praktisert å reflektere med kolleger, der vi har et særskilt søkelys på terapeutens bidrag, når strukturell vold eller urfolksperspektiver har vært et meningsfullt tema i terapi. På denne måten har vi blitt enda mer bevisste og bedre til å fange opp markører og respondere på disse.

Avsluttende refleksjoner

Som Sametinget påpeker, må forsoning ta hensyn til maktstrukturer og være altomfattende. I terapirommet betyr det at terapeuten tar ansvar for å skape trygge rammer og møte urfolksidentitet uten at klienten må forklare eller forsvare den. Forsoning krever at terapeuter reflekterer over Norges historie med undertrykking og øker sin kompetanse på konsekvenser som strukturell vold har på individuelt/psykologisk nivå, for relasjonelt nivå, for gruppe- og samfunnsnivå og for egen terapeutrolle og praksis. Det handler også om å støtte klientens urfolksperspektiv og sikre at likeverdige tilbud også når de klientene som er hardest rammet av fornorskningen og den påfølgende usynliggjøringen.

Kompetanse på urfolksperspektiver handler altså om mer enn kulturkompetanse. Økning av kulturkompetanse alene er som å rette seg mot bare én del av hele urfolket, bare én del av det å ha en urfolksbakgrunn og bare én del av den terapeutiske relasjonen. Uten en mer helhetlig forståelse av urfolksperspektiver vil ikke kulturkompetanse alene hjelpe terapeuten med å skille mellom kulturelle uttrykk og konsekvenser av strukturell vold.

Vi ønsker å stå i solidaritet med våre folk som står i nødvendige og viktige kamper for å synliggjøre folket, kulturen og for overlevelse. Samtidig trenger vi bevissthet og anerkjennelse for at kampen for likeverdige samtaletilbud må se annerledes ut enn kampene som omhandler for eksempel rettssikkerhet, menneskerettigheter eller frihet fra hets og rasisme i samfunnet for øvrig. Vår kamp for likeverdige samtaletilbud har som målsetting at alle med urfolksbakgrunn, uavhengig av kulturelt uttrykk, skal ha gyldige urfolksperspektiver i møte med sine terapeuter, og at deres opplevelser av å ha et urfolksperspektiv får plass i terapirommet på en trygg måte og som er relevant for den enkelte. For å få det til mener vi at det krever en særlig innsats fra oss terapeuter, og vi håper at modellen for kompetanse på urfolksperspektiver kan være til nytte for nettopp dette arbeidet.

Referanser

- Bergman, S., Kiil, M. A., Bjørnholt, M. & Ruud, N. S. (2025). *Når tausheten brytes: Om vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Bersvendsen, A. & Saus, M. (2023). Samiske kvinner utsatt for vold og overgrep: En interseksjonell tilnærming til fortellinger om hjelp fra barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 100(2), 184–201. <https://doi.org/10.18261/tnb.100.2-3.9>

- Brand, D. (2023). *A map to the Door of No Return, notes to belonging*. Vintage Canada.
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
<https://doi.org/10.1177/002234336900600301>
- Hansen, K. L. & Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse – en kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse*. UiT Norges arktiske universitet. https://uit.no/Content/721559/cache=20210403160302/Miha_Unge_samer_rapport_digital.pdf
- NIM (2018). *Vold og overgrep i samiske samfunn*. Norges institusjon for menneskerettigheter. https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2018/06/NNIM_temarapport_web.pdf
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen*. Dokument 19 (2022–2023).
- Sametinget. (2024, 17. oktober). *Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger*. <https://sametinget.no/sannhets-og-forsoningskommisjonens-rapport/sametingets-overordnede-vurderinger>
- Silviken, A. & Berntsen, B. (2022). «Sorg er tungt. Det er ikke bare å glemme» – Etterlatte ved selvmord i samiske områder. I A. M. A. E. Eriksen, S. R. A. Siri, M. Melhus & E. A. Thomassen (Red.), *Guktie mijjine? Gåktu viedjep? Movt mii veadjit? Hvordan har vi det?* (s. 258–277). Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet.
- Øverli, I. T., Bergman, S. H. & Finstad, A. K. (2017). *Om du tør å spørre, tør folk å svare: Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn*. (Rapport 2/2017). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.